УДК 631.17 631.145

М. А. Поліщук,
асистент, Білоцерківський національний аграрний університет

УПРАВЛІННЯ ІННОВАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ В АГРАРНІЙ СФЕРІ АПК

Стаття присвячена дослідженню прогресивних напрямів інноваційного процесу в аграрній сфері АПК й управління ними з метою масового впровадження в практику сільськогосподарського виробництва енерго- і ресурсозберігаючої технології і техніки. Обгрунтовуються методологічні аспекти бізнес-планування та оцінки ризику при інвестиційній діяльності. Аналізуються найбільш ефективні технології вирощування зернових культур з використанням вітчизняної й імпортної сільськогосподарської техніки і машин. Пропонуються раціональні шляхи технічного переозброєння сільського господарства і на цій основі зниження ресурсо- і енергоємності виробництва продукції та сировини.

Article sanctified to research of progressive directions of innovative process in the agrarian sphere of agroindustrial complex and management by them with the aim of mass introduction in practice of agricultural production energy- and ресурсозберігаючої technology and technique. Methodological aspects are grounded business-planning and risk estimations at investment activity. The most effective technologies of growing of grain-crops are analysed with the use of home and imported agricultural technique and machines. The rational ways of technical rearmament of agriculture are offered on this basis of decline of resource potential and power-hungryness of production of goods and raw material.

Ключові слова: інновація, інноваційний процес, інноваційний менеджмент, інноваційна діяльність, інноваційне рішення, інвестиційний проект, інноваційна технологія і техніка, чистий приведений дохід, ризик, лізинг, внутрішня норма ефективності, ресурсо- і енергозберігаюча технологія і техніка.

ВСТУП

Історичний досвід розвинутих країн підтверджує важливість розвитку інноваційної сфери в економічному житті суспільства. У сучасних умовах роль і місце окремих країн у світовій економіці визначається не лише розміром і кількістю матеріальних, людських і фінансових ресурсів. Головним чинником, що впливає на розвиток окремих галузей і економіки в цілому, є стан інноваційної сфери, розмір інвестицій та ступінь реалізації існуючого науково-технічного потенціалу.

Сучасні економічні процеси характеризуються розвитком як позитивних, так і негативних тенденцій, зумовлених рядом об'єктивних і суб'єктивних причин. Особливе місце при цьому займає аграрний сектор економіки. Наявні природні умови і трудові ресурси держави дозволяють створити ефективне, конкурентоспроможне на світовому рівні сільське господарство. Проте є нагальна потреба у розвитку інноваційної та інвестиційної діяльності, спрямованої на поповнення і використання виробничого потенціалу.

Становище, в якому знаходиться аграрний сектор економіки, є кризовим. Значний спад виробництва, проблеми з продовольчим забезпеченням внутрішнього ринку, де обсяги виробництва сільськогосподарської продукції складають більше 30% ВВП, є тому підтвердженням. При цьому становлення аграрного сектора економіки, підвищення його конкурентоспроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках значною мірою залежать від виваженої і обгрунтованої інноваційно-інвестиційної політики держави.

Разом з тим невиважена інноваційна діяльність щодо впровадження нових технологічних рішень породжує ряд нових проблем, що потребують нового теоретичного дослідження і практичної апробації.

Реформування аграрного сектору економіки, що відбувається не повною мірою, стосується питань впровадження нових технологій, інноваційної діяльності та управління цими процесами. У регулюванні інноваційної діяльності недостатньо застосовуються економічні методи. Проблема інноваційної діяльності в аграрній сфері залишається в основному предметом теоретичних досліджень.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

На сучасному етапі проблеми розвитку зернового господарства і зміцнення продовольчої безпеки за рахунок використання досягнень НТП та інноваційних рішень у сфері АПК вивчено недостатньо. Дослідженню теоретичних і методологічних аспектів розвитку інноваційного процесу у науково-технічній сфері і практичній діяльності найбільшу увагу приділили: О. Амоша, С. Ільєнкова, М. Долішний, В. Покропивний, Є. Уткін, Й. Шумпетер, Б. Твісс, Є. Роджерс, Б. Санто, В. Хартман, Е. Менсфілд, Н. Мончев, І. Перлаки і ін. Поряд з

цим, дослідженню найбільш актуальних проблем розвитку сільського господарства в сучасних умовах присвятили свої праці: В.Я. Амбросов, О.Ю. Амосов, Л.М. Анічин, Л.А. Антоненко, М.О. Бесєдін, П.І. Гайдуцький, М.В. Гладій, В.К. Горкавий, МЯ. Дем`яненко, Й.С. Завадський, М.Ф. Кропивко, М.Г. Лобас, І.І. Лукінов, А.В. Македонський, М.Й. Малік, В.П. Мартьянов, В.Я. Месель-Веселяк, В.О. Муковоз, М.Ф. Огійчук, О.М. Онищенко, Г.М. Підлісецький, П.Т. Саблук, В.Д. Савченко, М.Ф. Соловйов, О.Л. Шепотько, В.Й. Шиян, О.В. Шкільов, О.М. Шпичак та ін.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— уточнити понятійний апарат інноваційної діяльності підприємства;

— визначити суть, роль і значення інноваційного процесу в умовах структурної перебудови аграрного виробництва;

— обгрунтувати пріоритетні напрями впровадження енергозберігаючих технологій;

— провести комплексну оцінку нових організаційно-економічних форм матеріально-технічного забезпечення сільського господарства;

— визначити ефективність лізингової форми постачання сільськогосподарської техніки сільським товаровиробникам;

— провести вартісну (грошової) й енергетичну оцінку різних технологічних прийомів вирощування зернових культур;

— визначити можливі шляхи і способи залучення інвестицій у сільське господарство України.

РЕЗУЛЬТАТИ

У аграрній сфері економіки, механізми управління інноваційними процесами на макро- і мікроекономічному рівнях являють собою комплекс взаємозалежних організаційно-технічних, техніко-технологічних, соціально-психологічних факторів, спрямованих на досягнення поставленої мети від народження ідей до випуску готової продукції (послуг). Виходячи з цього, удосконалюються теоретичні і методологічні аспекти управління інноваційними процесами в аграрній сфері АПК [3].

Аналіз підтверджує, що протягом тривалого періоду економіка України розвивалася переважно за рахунок екстенсивних факторів, у виробництві домінували еволюційні процеси. Екстенсивні фактори виробництва практично вичерпали себе і їхній вплив став економічно несприятливим. Тому подальший розвиток агропромислового комплексу України повинен базуватися на нових рішеннях у галузі технології, техніки, організаційних форм і економічних методів господарювання. Вихід із кризової ситуації вимагає розробки і реалізації ефективної державної інноваційної політики.

В умовах переходу економіки на ринкові шляхи, функціонування базових галузей супроводжується науково-технічним і технологічним відставанням від індустріально розвинутих країн. Зростаючий вплив нововведень на розвиток економіки і бізнесу усвідомлюють більшість господарських керівників і підприємців України. Але методологічні аспекти і механізми реалізації інноваційних проектів у аграрній сфері АПК вивчені не достатньо [5].

Інтеграція економіки України до світового господарства і поява нової техніки дозволили впроваджувати інноваційну технологію і техніку у сільському господарстві. Передпосівна обробка грунту і посів зернових культур з високопродуктивними інтегральними тракторами заводу ХТЗ, "Джон Дір", застосування засобів захисту рослин відомих фірм, збирання зернових комбайнами "Славутич", "Лан", "Джон Дір", "Массей Фергюсон" дозволили значно знизити витрати на вирощування і підвищити економічну ефективність виробництва зерна. На жаль, прогресивна технологія і передовий досвід в умовах економічної й енергетичної кризи не стали масовими. Тому необхідно активно брати на озброєння сучасні методи і форми інноваційного менеджменту в аграрній сфері АПК, у тому числі закордонного досвіду. У зв'язку з цим узагальнюється закордонний досвід планування діяльності підприємств з метою удосконалювання методології розробки інвестиційних бізнес-планів у вітчизняній практиці.

Багаторічний досвід "Агроінком" Київської області, "Агродон" і АТЗТ "Екопрод" Донецької області, "Сади України", ТОВ "Балаклійський РТП" Харківської області підтверджує необхідність створення аналогічної спеціалізованої підприємницької структури, що сприяло б реформуванню агропромислового комплексу для використання передових досягнень технології виробництва продукції сільського господарства. Прогресивна техніка тут головна. Застосування грунтообробної техніки і сівалок з обприскувачем гербіциду і зернозбиральної техніки відомих фірм "Джон Дір", "Клаас", "Массей Фергюсон" та інших забезпечує приріст врожайності зернових в умовах степу України до 20—25 ц/га, соняшнику — 8 ц/га, а зеленої маси кукурудзи — до 80 ц/га, при значному зниженні витрат праці і паливно-мастильних матеріалів (ПММ) на одиницю продукції [3].

На наш погляд, головною причиною, яка стримує впровадження прогресивної технології в сільське господарство, є не вищезазначені протиріччя, а відсутність коштів і дуже високі ціни на продуктивну і надійну імпортну сільськогосподарську техніку відомих фірм при чинних положеннях оподатковування і митних зборів. Тому Кабінету Міністрів України необхідно зважено підходити до розробки політики технічного переозброєння сільського господарства і розробити положення на тривалу перспективу.

Разом з тим, технічне переозброєння сільського господарства носить безсистемний характер. Тому виникла необхідність обгрунтування інноваційної технології і техніки в аграрній сфері АПК з такою метою: описати основні аспекти майбутнього проекту розвитку агрофірми; проаналізувати всілякі проблеми, з якими зустрічаються підприємства в умовах економічної й енергетичної кризи; обгрунтувати основні способи розв'язання фінансової проблеми і шляхи виходу з кризової ситуації; відповісти на запитання: чи варто вкладати, гроші в інвестиційний проект і, якщо так, то чи принесе даний проект прибуток; оцінити свої можливості в умовах ринкової конкуренції; і нарешті, відповісти, наскільки "привабливa" ідея інноваційного проекту для того, щоб залучити увагу зовнішніх інвесторів. Дослідження монографічним методом свідчить про те, що у сільськогосподарських підприємствах і селянських (фермерських)

господарствах знос основних засобів складає більше 75%, а собівартість 1 ум. ет. га на 20—25% вища, ніж у передових підприємствах. У свою чергу — це призводить до проведення основних польових робіт з порушенням агротехнічних термінів і, як наслідок — до недобору продукції і росту витрат виробництва [2].

Для потенційного інвестора (замовника) важливе значення має дослідження початкової (перед інвестиційної) фази, тому що інвестору вигідніше витратити гроші на вивчення питання "бути чи не бути проекту" і при негативній відповіді відмовитися від нього, ніж почати безперспективну справу. У світовій практиці відомо декілька способів обгрунтування економічної ефективності інвестиційного капіталу. Один з найбільш розповсюджених з них — метод розрахунку прибутку. Даний метод дозволяє визначити статистичну норму ефективності інвестицій, тобто загальну потребу в прибутку для здійснення обов'язкових платежів. У науці й практиці відомі різні підходи до оцінки перед інвестиційного проекту. І незалежно від підходу цю роботу варто починати з оцінки економічного ризику.

Перспектива розвитку АПК залежить від чисельності населення регіону, зростання доходу населення і поліпшення структури харчування населення, експортної можливості регіону та ін. Виходячи з цих даних, ми прогнозували необхідні обсяги виробництва продукції для внутрішньорегіонального споживання та розширення експортної можливості регіону і суму капітальних інвестицій на технічне переозброєння і виконання поставлених завдань [1].

Активізація інноваційного процесу і впровадження ресурсо- і енергозберігаючих технологій і техніки у сферу АПК залежить не тільки від масштабу інвестицій в регіоні, але і від уміння знаходити новий і творчий підхід до проблеми. Наприклад, агрофірма АТЗТ "Еко-прод" у співробітництві з Донецьким експериментальним заводом намагається налагодити серійний випуск борони — аналога "Конкорд" (США), що у три рази дешевше власного. Херсонський завод зернозбиральних комбайнів налагоджує випуск сівалок точного висіву "Грейт плейнз". Передовий досвід у сфері інновації вимагає систематизації й узагальнення для подальшого поширення.

Управління інноваційним процесом як особлива сфера діяльності економіки АПК зумовлює наукову основу її організації на макрорівні, де держава виконує свої управлінські функції шляхом регулювання економіки, і на мікрорівні, де функціонують підприємницькі структури, використовуючи нові досягнення НТП. Для підвищення ефективності інноваційного менеджменту, орієнтованого на збільшення прибутку, важливе значення має мікрорівень.

У процесі аналізу і вибору стратегії управління інноваціями необхідно враховувати рівень техніки і технології, забезпеченість робочою силою, здійсненність мотивації до праці і раціоналізації робочого місця. При цьому стратегія управління інноваціями повинна бути націлена на досягнення наступних ключових задач: 1) одержання прибутку шляхом реалізації нових товарів і послуг, необхідних споживачам; 2) скорочення витрат виробництва; 3) розширення ринкового сегмента збуту продукції та послуг.

ВИСНОВКИ

Послідовне перетворення в життя ринкових методів і принципів господарювання зумовили необхідність дослідження інноваційних процесів, які відбуваються у світовому сільськогосподарському виробництві, і впровадження їх у вітчизняне виробництво. Інновація як сукупність техніко-технологічних, організаційно-економічних та інших заходів, спрямованих на досягнення успіху у бізнесі, є потенційною можливістю підвищення ефективності виробництва, а ефективність самих нововведень залежить від системи управління. У зв'язку з цим визначено її основні категорії і поняття "новація" і "інновація", предмет і метод дослідження. Управління інноваційними процесами — більш широке поняття, ніж інноваційний менеджмент. І управління цими процесами потребує наукової основи організації, планування і управління нововведеннями з метою підвищення конкурентоспроможності аграрного сектора економіки.

Стратегія управління інноваційними процесами в аграрної сфері АПК повинна базуватися на пріоритетних напрямах розвитку сільського господарства з урахуванням особливості регіонів, можливості втілення в життя нових напрямів науки і техніки власними силами і коштами. Управління інноваційними процесами у аграрній сфері охоплює інтереси багатьох аграрних підприємств і потребує допомоги науково-виробничих установ. Обстеження багатьох агроформувань регіону свідчить про те, що вирішення питань планування та регулювання інноваційних процесів у аграрних підприємствах потребує методологічної допомоги керівникам і спеціалістам у розробці бізнес-планів з організації та впровадження інноваційних рішень. При цьому методологічним центром для надання допомоги повинні бути профільні наукові установи, техноагропарки, державні та недержавні інноваційні структури, які створені у регіонах і відповідають за впровадження інноваційних рішень у практику виробництва аграрних підприємств.

Література:

1. Бухвостов Ю.В. Детерминирующее воздействие инвестиций на формирование экономики инновационного типа (на примере аграрного сектора): автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических наук / Ю.В. Бухвостов. — Москва, 2009. — 26 с.

2. Кириченко В.В., Тимчук В.М. Ринкові моделі реалізації селекційних інновацій // Вісник аграрної науки. — 2008. — №8. — С. 62—64.

3. Кот О.В. Теоретичні аспекти інноваційного розвитку аграрного сектора економіки та його організаційно-економічне забезпечення // Проблеми науки. — 2008. — №9. — С. 30—37.

4. Нелеп В.М. Планування на аграрному підприємстві: підручник. — 2-ге вид., перероб. та доп. — К.: КНЕУ, 2004. — 495 с.

5. Попова О.В. Вопросы методологии управления инновационными процессами в АПК [Электронный ресурс] // Управление общественными и экономическими системами. — 2007. — №1. — Режим доступу: http://bali.ostu.ru/umc/zj2007_1.php

6. Feeding the world — an economic history 1800—2000 by Giovanni Federico. — 2005. — 338 p.

Стаття надійшла до редакції 24.03.2011 р.